Splendorile teologiei, ştiinţei şi incertitudinile cunoaşterii

Ioan PINTEA

N. Steinhardt had a continuous preoccupation with regard to the relation between theology and science. He had two major qualities: the curiosity of the scientist and the special faith of a converted Jew. We're dealing here with an excellent mediator between these two fi elds. What Steinhardt tells us through his mediation between science and theology helps us better understand the world that was given to us. He establishes a dialogue between different areas, apparently divergent, that have different lengths and types of development, but which offer surprising results when seen as teleological ways to knowledge and faith. The world of science is actually and rightfully a part of God's world. Theologians and Scientists say this more and more often. N. Steinhardt is, from this perspective, an illustrious forerunner and an example that's worth being followed. The essays of N. Steinhardt are extremely generous with regard to the dialogue between theology and science. When you don't expect at all or when you expect less, a reference to a chemical formula, to a theory from physics or mathematics emerges. N. Steinhardt is interested in all that can support, from a scientifi c perspective, the faith in God.

Keywords: science, faith, uncertainty, creation, marvel, light, cosmology, the ninth sky

N. Steinhardt a avut o preocupare statornică în ceea ce priveşte relaţia dintre teologie şi ştiinţă. A fost înzestrat cu două atribute majore: curiozitatea omului de ştiinţă şi credinţa specială a evreului convertit. Despre curiozitate mărturiseşte Alexandru Paleologu: „N. Steinhardt mă dă literalmente gata cu nemaipomenita lui capacitate de informaţie. Ştie tot, e la curent cu tot: microfizică, cibernetică, biologie, psihanaliză, muzică dodecafonică, artă abstractă, artă concretă, noul roman…" (1983: 60). Despre credinţă mărturisesc cărţile sale. Valeriu Cristea l-a numit pur şi simplu „fizician şi astronom (fascinat de găurile negre din univers)" (1992: 47). Majoritatea eseurilor pe care le-a scris în domeniul teologic, *Jurnalul fericirii, Cuvinte de credinţă*, dovedesc o aplecare aparte pentru ştiinţă. Chiar şi în eseurile cu temă strict literară a subliniat de nenumărate ori virtuţile şi servituţile ştiinţei, măsurînd, asamblînd şi justificînd însă totul din perspectivă teologică. Nu întîmplător acelaşi Alexandru Paleologu, i-a spus la un moment dat: „Te-ai făcut teolog, tu toate le gîndeşti teologic".

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

Ceea ce ne comunică N. Steinhardt prin intermediul medierii ştiinţă-teologie ne ajută să înţelegem mult mai bine lumea care ni s-a dat. Pune în dialog zone diferite, aparent străine, care au dezvoltări şi întinderi diferite, dar care, înţelese ca teleologii de cunoaştere şi credinţă, oferă rezultate surprinzătoare. Lumea ştiinţei face parte, de fapt şi de drept, din lumea lui Dumnezeu. O spun din ce în ce mai des chiar teologii şi chiar oamenii de ştiinţă. N. Steinhardt este, în acest sens, un precursor ilustru şi un exemplu de urmat. Părintele profesor Ioan Chirilă, într-un articol-preambul publicat în revista „Verso", scrie că „am atins faza formulării metanoice a limitărilor noastre şi am învăţat să ascultăm" (2008: VII). E un semn bun. Limitările, limitele te fac să fii smerit. Prin urmare, avem dreptul la dialog, la a fi lucizi şi la a înţelege că există în ambele părţi surplusuri de întrebări şi răspunsuri.

Universul în care trăim, ne mişcăm şi murim şi despre care ştiinţa modernă vorbeşte doct şi argumentat e plin, de fapt, de incertitudini. N. Steinhardt găseşte termenul incertitudine drept cheie, şperaclu pentru pătrunderea dincolo de lumea văzută, dincolo de ceea ce pipăim sau atingem. George Ardeleanu subliniază că acest concept de incertitudine, folosit de N. Steinhardt, marchează „un protest faţă de orice tendinţă spre dogmatism" (2010: 24). Paradoxal, în interpretarea teologică pe care eseistul o aplică absenţei şi necunoscutului, acest principiu al incertitudinii luminează şi scoate din ascundere, cum ar spune Heidegger, atît nebuloasele şi neînţelesurile lumii de aici, cît şi ale lumii sperate, nădăjduite, de dincolo. Incertitudinile ştiinţei, în viziunea lui Steinhardt, fac posibile certitudinile credinţei.

> Marile adevăruri absolute (…) nu le putem şti din cauza experienţei Michelson-Morley: sîntem înlăuntrul sistemului, nu putem nici face constatări absolute, nici avea certitudini. Ce putem avea? Doar intuiţii, bănuieli, credinţe.
> Putem doar crede, cînd e vorba de lucruri serioase (Steinhardt, 2008a: 208).

Iată, prin urmare, cînd vine vorba de credinţă, un argument – aducerea în discuţie a unei experienţe de tip ştiinţific – care indică drept rezolvare puterea credinţei.

Pentru a fi concret şi exact în acest sens, N. Steinhardt evidenţiază majoritatea experienţelor din lumea ştiinţei care denotă incertitudinea. În primul rînd experienţa Michelson-Morley, apoi toate celelalte: principiul incertitudinii al lui Werner Heisenberg, teoria relativităţii şi a relativităţii generalizate, pluralitatea planurilor de conştiinţă, geometriile neeuclidiene. „Nu există dovezi absolute. […] Axiomele nu pot fi demonstrate; legile fizicii n-au decît un caracter statistic şi probabilist" (Steinhardt, 2008a: 464).

Relativitatea devine, ca şi incertitudinea, un laitmotiv. N. Steinhardt comentează polemic şi se îndoieşte de perenitatea şi gloria descoperirilor ştiinţifice; e nemulţumit că mereu căutăm dovezi şi că nu acceptăm credinţa aşa cum este: risc, pariu, aventură, act gratuit. „Toate argumentele filosofice, istorice ori ştiinţifice sînt

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

supuse relativităţii acestor discipline mereu schimbătoare. Ptolemeu l-a înlocuit pe Aristarh din Samos; Copernic pe Ptolemeu; Einstein pe Copernic. În aşteptarea zilei cînd, probabil, tahionii ori alt fenomen încă neobservat ori alte calcule vor pune în discuţie teoria relativităţii." (Steinhardt, 2008b: 217)

Prin urmare, teoriile ştiinţifice oricît ar fi de celebre, rămîn teorii deschise. Ceea ce rămîne etern ţine doar de Dumnezeu şi de iconomia Lui.

În concluzie, singura certitudine o dă credinţa. Ştiinţa are limite, graniţe.

Şi ce este credinţa, după N. Steinhardt? E nici mai mult, nici mai puţin decît depăşirea incertitudinii, relativităţii şi probabilităţii. Chiar asta spune: „Aceasta e credinţa: depăşirea punctului critic al dialecticii" (2008a: 361). Şi adaugă: „Există în dialectica simultanelor credinţă-necredinţă un punct critic pe care, rugîndu-ne mai departe, îl depăşim. Prin faptul că mă rog, deşi mă îndoiesc, deşi prin urmare nu cred în mod absolut, cred! […] Depăşirea aceasta (stăruinţa în rugăciune cu toate că mă aflu în stare de incertitudine) presupune un act de curaj. Ca în teorema lui R. Thom, sînt pe vîrful neutru şi catastrofic, la egală distanţă între credinţă şi necredinţă. Dacă merg mai departe, dacă mă rog, dacă nu mi-e frică să cred înseamnă că risc, pariez, mă avînt, sar în gol, optez – îndrăznesc. Exact ca în regula statornicită de însuşi Domnul: îndrăzniţi!" (2008a: 361-362).

N. Steinhardt nu propune o credinţă edulcorată, fără suferinţă, lipsită de cruce. Dimpotrivă. Exemplele pe care le dă sînt luate din tot ceea ce e mai terifiant, mai negru în cuprinsul Evangheliilor. Cînd vine vorba de credinţă, crucea e pe primul loc. Ca în fenomenologia şi teologia lui Jean-Luc Marion (2000: 117-118), ca în mărturisirile cutremurătoare din *Costul uceniciei* de Dietrich Bonhoeffer (2009: 83-90). Nu spune în *Jurnalul fericirii*: „Devoţiunea mea particulară e Crucea" (2008a: 563) sau „Crucea doar e pe veci?" (2008a: 610).

Cu ajutorul Crucii şi a suferinţei, incertitudinea este transferată din zonele jucăuşe ale ştiinţei direct în interiorul stabil al credinţei. Scopul? Devenirea, transfigurarea, metanoia. Şi nu o devenire oarecare. E pur şi simplu temei, fundament, bază. „Incertitudinea este legea fundamentală a civilizaţiei occidentale – şi îi e semn zodiacal; e şi condiţia de bază a creştinismului. Dar ei i se alătură – „nedovedită" pe plan omenesc, ştiinţific – acele convingeri care sînt mai tari ca teoremele, ca stînca. […] Îndemnat de ele, voi şti mereu ce să fac, prin ele pot oricînd restabili rupta legătură cu Dumnezeu, şi bucuria; pe deasupra abisului, postul emiţător şi postul de recepţie pot intra instantaneu în comunicare" (2008a: 174).

De remarcat că, pentru a-şi susţine argumentaţia în privinţa creştinismului, a călugăriei şi a stării de incertitudine, nu-l citează numai pe Heisenberg, ci şi pe părintele stareţ Roman. Rostirile esenţiale nu aparţin numai celor mari, ele sînt de găsit de cele mai multe ori şi în meditaţiile celor mici. Avem astfel formulată o teologie a incertitudinii, la care răspunsul bun îl dau numai credinţa, curajul şi răbdarea.

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

> Creştinismul e riscul absolut, iar viaţa de călugăr e riscul dus la paroxism. Nu ţi se oferă nicio certitudine. Nimic. Numai primejdii, numai riscuri. Nici certitudinea că vei muri măcar acolo, la mănăstire. Că vei rezista. (…) Şi nici – culmea – că ai ales calea mîntuirii. S-ar putea ca după atîtea nevoinţe şi mizerii să nu te mîntuieşti. (…)
> Numai şi numai incertitudini (Steinhardt, 2008a: 493).

Prin intermediul incertitudinii, ce are ca atribut de bază smerenia – fără de care ştiinţa, spune André Frossard, „n-ar descoperi niciodată ceva" (1992: 47) –, N. Steinhardt deschide, în cazul de faţă, absolut toate uşile cunoaşterii.

Credinţa devine mai importantă decît orice şi ea singură cunoaşte articulaţiile complicate din acest univers creat de Dumnezeu. Credinţa sporită de smerenie, curaj şi rugăciune.

N. Steinhardt îşi bazează credinţa pe cuvîntul Scripturii, pe incertitudinile asumate de ştiinţă, pe „incertitudinile" pe care ţi le dă credinţa experiată (convertirea lui, cazul lui sînt pilduitoare!), dar şi pe conexiunile pozitive ce se nasc inefabil în dialogul dintre ştiinţă şi credinţă.

Dă o mare importanţă ciberneticii, care susţine prezenţa Marelui Programator. „Cibernetica este suprema dovadă raţional-ştiinţifică a creaţiei, noţiunea universală de programare nu mai îngăduie nicio îndoială cu privire la existenţa Creatorului" (Frossard, 1992: 290). Întăreşte, prin trimiterile pe care la face la modelul cibernetic, concluzia la care au ajuns în trecut René de Chateaubriand şi în prezent Owen Gingerich, despre proiectul lui Dumnezeu. E important de subliniat că şi Chateaubriand, şi Gingerich, pentru a defini planul divin al creaţiei, folosesc aceeaşi expresie: proiectul lui Dumnezeu. Ca şi N. Steinhardt, Gingerich este preocupat de Big Bang, apreciind reglajul fin de care s-a folosit Creatorul la declanşarea actului de creaţie. Iată ce afirmă acesta în cartea *Universul lui Dumnezeu*: „...mulţi [dintre astronomi – n.n.] au fost încîntaţi de similitudinea cuvintelor din *Facerea 1*, «Să fie lumină!», cu ipoteticul Big Bang în care universul a început cu o explozie puternică de fotoni energetici. Nu doar această încăpere sau Pămîntul sau sistemul solar, ci întregul univers vizibil era concentrat într-un punct dens de energie pură. Şi apoi a urmat explozia. […] Cu siguranţă, un Creator binefăcător a lucrat la producerea universului potrivit pentru viaţa inteligentă!" (Gingerich, 2010: 62, 64).

Într-un studiu intitulat *Ştiinţa şi căutarea sensului. Întîlnirea dintre cunoaşterea cea mai recentă şi intuiţiile milenare* un cercetător al zilelor noastre, l-am numit pe Jean Staune, defineşte în mod exemplar aceste idei generoase pe care N. Steinhardt le foloseşte ca pe nişte tehnici şi mecanisme novatoare în derularea demersului său eseistic teologic şi literar: „Nu, nu este absurd a gîndi că universul a fost creat pentru derularea unui vast proiect. Da, este posibil ca emergenţa unei conştiinţe capabile de a înţelege universul, de a aprecia frumuseţea sa şi de a-i cerceta sensul să fi fost aşteptată încă de la Big Bang. Da, putem crede că marile intuiţii pe care le

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

regăsim în spatele marilor tradiţii ale omului nu sînt iluzii şi că marile revelaţii vehiculate de către unele dintre acestea nu sînt de origine umană" (*apud* Nicolescu, Stavinschi eds., 2002: 212).

Textul despre Hans Urs von Balthasar şi noţiunea de splendoare (Steinhardt, 2012a: 102) reprezintă un *psalm* genial, în care se aduce laudă creaţiei lui Dumnezeu, dar în acelaşi timp e şi un discurs fascinant – cu argumente ştiinţifice şi teologice – despre frumuseţea cosmosului, a universului creat de Dumnezeu. Nu cunosc alt eseu, din literatură, ştiinţă sau teologie, care să vorbească perfect despre splendoarea lucrării divine. Steinhardt se referă, desigur, în primul rînd la sistemul de gîndire al lui Hans Urs von Balthasar, dar nu uită şi are mereu în vedere, citindu-l, să aplice teoria marelui teolog elveţian la universul dat, fizic şi teofanic deopotrivă. E un eseu derivat din filosofia lui von Balthasar, însă, deşi scurt, construit pe un amplasament teologic profund, are nenumărate arierplanuri ştiinţifice. E textul cel mai limpede despre dialogul complementar dintre ştiinţă şi teologie. Avem de-a face cu o relatare amplă, deşi, cum am spus, condensată ca întindere, despre noţiunea de frumuseţe integrală, despre puterea mîntuitoare a frumosului. Sînt pomeniţi: Newton, Leibniz, Teilhard de Chardin, Einstein, Doppler-Fizeau, dar şi Homer, Platon, presocraticii, Dante, Husserl, G.K. Chesterton, Holderlin, Goethe, Heidegger, Schiller, Dostoievski şi opera proustiană. Se aminteşte de fotoni, spirit cogitant, expansiunea universului, roiurile de galaxii, era cosmonauticii, a pulsarilor şi quasarilor, pulsaţiile universului. Totul este chemat să definească în mod absolut frumuseţea integratoare prin mijlocirea omenească a cuvîntului german *Herrlichkeit*, care, afirmă Steinhardt, „implică atît frumuseţea fără pereche, cît şi măreţia" (2012a: 105). Acest text dovedeşte, cum ar spune Keith Ward, că „Ştiinţa (ca şi Teologia, de altfel) sub forma ei cea mai înaltă, de căutare a adevărului şi a frumuseţii în universul fizic, este departe de a fi lipsită de valoare" (2010: 51). Senzaţia e de fericire. Toate s-au umplut de lumină.

„A defini frumosul", scrie Steinhardt, „e lucru peste putinţă. […] Întocmai ca şi lui pi din trigonometrie, se cuvine a-i recunoaşte frumosului calitatea de noţiune nedefinibilă, nesesizabilă; caracter transcendental imaginar, cum au sfîrşit prin a-i atribui matematicienii contemporani. […] E un necuprins" (2012b: 163-164).

Splendoarea, *Herrlichkeit*, corolarul frumuseţii inefabile, ca dat desăvîrşit, este dezvăluită doar ca lucrare a lui Dumnezeu. Ca în Psalmul 18: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mîinilor Lui o vesteşte tăria" (2003: 43).

Herrlichkeit, Splendoarea, subliniază Steinhardt, „exprimă momentele de supremă strălucire ale istoriei umane («veacurile de aur», iar aurul nu luminează şi el?) şi adîncurile cele mai ascunse ale materiei alcătuite din acele particule elementare a căror stare finală par a o constitui fotonii, purtătorii luminii, şi toate încercările de armonizare a totalităţii contradictoriilor libertăţi singulare" (2012a: 104).

Într-un text asemănător, intitulat *Actualitatea şi inactualitatea impresionismului*, face o analiză, cu accente ştiinţifice şi teologice de mare forţă,

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

despre Lumină. Mai întîi, îi aşază însă pe impresionişti drept predecesori ai lui Einstein şi Proust. „Înainte de Einstein, impresioniştii au descoperit existenţa unui continuu spaţiu-timp, precedîndu-l pe Marcel Proust, au priceput că spaţiul e tot atît de vremelnic ca şi timpul. Au pictat ansambluri de molecule şi atomi, mişcarea browniană, forfota punctelor materiale şi curgerea nanosecundelor, au transmis privitorilor artei lor dubla senzaţie (melancolică şi fermecătoare) a ruperii realităţii de tainice componente" (2012a: 212). Deşi textul pare la prima vedere o cronică plastică, un text laic, de eseistică pur literară, el se descoperă în final ca fiind, de fapt, o omilie profund teologică despre Lumină. Pus faţă în faţă cu arta contemporană autorului – voit nocturnă, închisă, viscerală, supusă regimului de coşmar şi delir –, impresionismul devine dintr-odată creştin, mărturisitor al Luminii.

> …universul, poate, după cum s-a închegat din fotoni, pînă la urmă tot în fotoni se va desface, lumina inundînd întregul continuum relativist. Atunci, într-un fel sau altul, tot la lumină ajungem. De-ar pieri noţiunea de om şi orice integrator, de-ar supravieţui numai zburătăcitele particule materiale, lumina – după cîte aflăm – tot va dăinui şi, cine ştie, la sfîrşit, va domni necontestat. De unde ar rezulta o nebănuită actualitate a impresionismului şi o nesperată persistenţă a picturii care a proslăvit lumina, mereu biruitoare în orice stil, sub orice formă, în tainiţele oricărei viziuni, în virtualităţile întunericului însuşi, peste orice schimbări şi goluri, de sine stătătoare, singură generîndu-se, lumină din lumină (Steinhardt, 2012a: 216).

Ca în Simbolul de credinţă niceo-constantinopolitan, Hristos este prezent în acest eseu în puterea pleromei Sale şi, mai ales, în deplinătatea discreţiei Sale dumnezeieşti. E un eseu care vorbeşte indirect despre Iisus Hristos ca „Lumină a Lumii" şi prezintă sfîrşitul istoriei întocmai ca în Apocalipsă. „Şi am văzut cer nou şi pămînt nou. *Căci* cerul cel dintîi şi pămîntul cel dintîi au trecut*; şi* marea nu mai este" (*Apocalipsa 21,1*).

Aflat în închisoarea din Gherla, N. Steinhardt produce, pe baza unor referinţe ştiinţifice şi scripturistice adecvate, un referat de cosmologie, o teorie despre ce se întîmplă de la al treilea cer în sus; notează: „Îmi repet şi-mi sistematizez teoria celor nouă ceruri" (2008a: 285). Referatul e o schemă, o hartă, o scară despre dispunerea, locul şi spaţiul, aşezarea Dumnezeirii în Cer. A iconomiei, a rostului Sfintei Treimi. Modul în care e povestit (pentru că e şi o foarte frumoasă, încîntătoare şi de neuitat poveste despre Dumnezeu) ne aduce aminte de referatul biblic despre Creaţie.

> În primele trei ceruri domneşte şi lucrează Dumnezeu Creatorul, Atotfăcătorul şi Atotţiitorul. […] De la al treilea în sus, lucrurile se schimbă însă. Orice urmă de contabilitate dispare. Suim spre Hristos. Galaxiile şi eonii rămîn, cuminţi, în urmă. Începe greul urcuşului. Vămile se înteţesc. Pentru că trecem de la Creator la ideea

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

> Treimii, la realitatea unei divinităţi nu numai atotputernică şi ordonatoare, ci şi mai ales bună, îngrijorată de soarta făpturilor; iubitoare de oameni pînă la jertfă, izbăvitoare şi consolatoare. […] Pe măsură ce urcăm scara cerurilor, priveliştile sînt mai neaşteptate. Printre constelaţii şi roiuri de galaxii, stele novae, pitice şi albe, uitînd de predici mînioase, volume de teologie şi argumente apologetice, depăşind izvoare veşnice de hidrogen – reglate de spiritul profesorului Hoyle –, lăsînd în urmă judecători, constructori, socotitori, profeţi, gravi filosofi şi geometri neeuclidieni. Sufletul urcă mereu mai sus, curăţindu-se, pînă la staţia terminus: locul de lumină şi verdeaţă, pajiştea înflorată, […] acolo unde răsună acordurile divertismentelor lui Mozart, […] acolo unde se află Dumnezeul cel adevărat, al pruncilor lăsaţi – în sfîrşit – să vină, oricît de bătrîni de ani sau de împovăraţi de grele amintiri, să vadă: pe Tatăl cu barba albă, la mijloc, pe Hristos purtător de stigmate şi cruce în dreapta, pe Duhul curăţitor şi alinător în stînga (2008a: 285, 287-288).

Avem a face cu o viziune extrem de bine articulată, complementară relatării Sfîntului Apostol Pavel (*2 Corinteni 12, 2-4*) şi interpretării Sfîntului Grigorie de Nyssa (1998: 127) despre al treilea cer, cu reverberaţii ştiinţifice şi teologice şi în corespondenţă, mi se pare mie, cu o viziune recentă, de data aceasta pur ştiinţifică, despre Cerul fericirii, Paradisul regăsit, Raiul mult rîvnit, conturată de Keith Ward: „Noul paradis nu se va afla la Ierusalim şi nici nu va fi o grădină plină de izvoare: va fi o realitate virtuală de cunoaştere pură şi fericire, localizată pe un nor intergalactic, mult deasupra Căii Lactee” (2010: 52).

De menţionat în acest context şi „teologumena” lui André Frossard: „Cîteodată îmi place să cred că Dumnezeu, cu al său simţ al umorului, va face pentru cei rafinaţi un cer ca un magazin plin de obiecte pioase şi ei se vor desfăta acolo regăsindu-şi copilăria” (1992: 89).

Mă întreb: de ce a vrut N. Steinhardt să ne pună în faţă acest tablou minunat, această feerie, în care observaţiile ştiinţei şi dogma teologiei să se întrepătrundă şi în care Dumnezeul filosofilor şi savanţilor să devină atît de uman şi atît de apropiat nouă?

Răspunsul nu poate fi decît unul. Din credinţa şi convingerea că, în ciuda tuturor incertitudinilor şi probabilităţilor, Dumnezeu există şi este Viu.

Eseistica lui N. Steinhardt, după cum am văzut, este extrem de generoasă cu privire la dialogul dintre teologie şi ştiinţă. Acolo unde nu te aştepţi sau te aştepţi mai puţin, apare referinţa, trimiterea la o formulă chimică, la o teorie din fizică sau matematică; în corpusul predicii apare dintr-odată, surprinzător şi imprevizibil, numele lui Einstein sau Niels Bohr. Pentru a înţelege vocaţia monahală, de pildă, textul, prevăzut cu un motto din Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos, începe astfel: „Spre a încerca să o înţelegem şi să o lămurim este neapărat nevoie să efectuăm o scurtă incursiune în trei domenii ale ştiinţei: logica matematică (algebra), geometria şi fizica” (Steinhardt, 2008b: 87). Pe scurt, lumea monahală

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

intră în comparaţie: A şi Non-A, geometrie euclidiană şi geometrie neeuclidiană, materie şi antimaterie, şi primeşte cea mai neaşteptată definiţie – mai precis, „definiția cea mai exactă a monahismului". Monahismul e „lumea lui Non-A, a geometriei neeuclidiene şi antimateriei; […] lumea opusă celei obişnuite" (Steinhardt, 2008b: 88).

Vorbind despre Lucian Blaga şi despre rostul luminii, spune că poetul a anticipat teorema lui Gödel – „că lumina, pe măsură ce biruie, adînceşte şi lărgeşte umbra din jurul ei" (Steinhardt, 2012b: 339).

În una dintre predici, „Lumina lumii", nu uită să-i enumere şi să-i proclame „pe marii fizicieni, matematicieni şi astrofizicieni ai veacului nostru – dintre cei mai mari – care n-au şovăit să-şi mărturisească adeziunea la credinţa în Dumnezeu (Einstein, Schrödinger, Hoyle, de Broglie, Heisenberg, Plank…)" (Steinhardt, 2012b: 269), iar cînd predică despre cosmos, nu uită să-l pomenească pe Ştefan Lupaşcu.

Îi laudă pe iezuiţi pentru că, la rîndul lor, l-au susţinut şi l-au apărat pe Galilei, găsind temeiuri de credinţă şi atitudine în ceea ce priveşte preocupările lor pentru ştiinţele pozitive: matematici şi astronomie.

N. Steinhardt este interesat – cu o acribie fenomenală – de tot ceea ce poate susţine din perspectiva ştiinţei credinţa în Dumnezeu.

Eseistica lui Steinhardt propune această „luptă" prin intermediul unei formule viabile: teologie-literatură-ştiinţă, o triadă, de fapt, chemată să demonstreze că tainele lumii în care trăim pot fi totuşi descifrate, pot fi precizate, *intimitatea cu misterul* poate fi dezvăluită.

Bibliografie

Ardeleanu, George. 2010. *Un european: N. Steinhardt*, în N. Steinhardt, *Între viaţă şi cărţi*, Iași: Polirom

Bonhoeffer, Dietrich. 2009. *Costul uceniciei*, traducere de Ligia Taloş, Cluj-Napoca: Peregrinul

Chirilă, Ioan, *Dia-logos-ul ființării*, în „Verso", Dosar știință și religie, anul 3, nr. 40-41, 1-31 iulie, 2008, p. VII

Cristea, Valeriu. 1992. *A scrie, a citi*, Cluj-Napoca: Dacia

Frossard, André. 1992. *Întrebări despre Dumnezeu*, traducere de Irina Eliade, Bucureşti: Humanitas

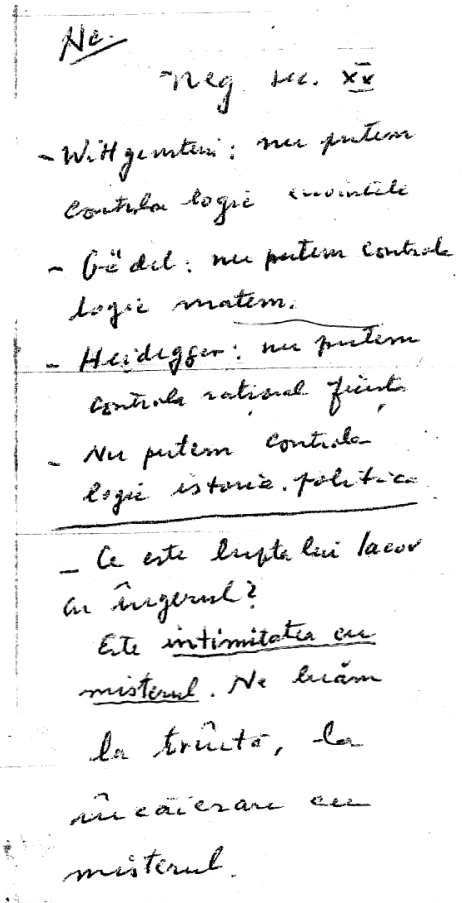
Gingerich, Owen. 2010. *Universul lui Dumnezeu*, traducere de Viorel Zaicu, Bucureşti: Curtea Veche

Marion, Jean-Luc. 2000. *Crucea vizibilului*. *Tablou, televiziune, icoană – o privire fenomenologică*, traducere şi postfaţă Mihail Neamţu, cuvînt înainte de Ioan I. Ică, jr., Sibiu: Deisis

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

Nicolescu, Basarab, Magda Stavinschi (eds.). 2002. *Ştiinţă şi religie, antagonism sau complementaritate?*, Bucureşti: Eonul Dogmatic
Paleologu, Alexandru. 1983. *Alchimia existenţei*, Bucureşti: Cartea Românească
***. 2003. *Psaltirea Proorocului şi Împăratului David*, Iaşi: Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei
Sfîntul Grigorie de Nyssa. 1998. *Scrieri*, vol. II, în PSB, traducere şi note de pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Bucureşti: EIBMBOR
Steinhardt, N. 2008a. *Jurnalul fericirii*, argument de P.S. Justin Hodea Sigheteanul, ediţie îngrijită, studiu indtroductiv, repere biobibliografice şi indice de Virgil Bulat, note de Virgil Bulat şi Virgil Ciomoş, cu „Un dosar al memoriei arestate" de George Ardeleanu, Mănăstirea Rohia, Iaşi: Polirom
Steinhardt, N. (Monahul Nicolae Delarohia), 2008b. *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credinţă*, ediţie îngrijită, note, studiu introductiv şi referinţe critice de Ștefan Iloaie, repere biobibliografice de Virgil Bulat, indici de Macarie Motogna, Mănăstirea Rohia, Iaşi: Polirom
Steinhardt, N. 2012a. *Incertitudini literare*, Iași: Polirom
Steinhardt, N. 2012b. *Monologul polifonic*, Iași: Polirom
Ward, Keith. 2010. *Marile întrebări din ştiinţă şi religie*, Bucureşti: Curtea Veche

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)

Ne

Neg. sec. XX

- Wittgenstein: nu putem controla logic cuvintele
- Gödel: nu putem controla logic matem.
- Heidegger: nu putem controla rational fiinta
- Nu putem controla logic istoric-politic

- Ce este lupta lui Iacov cu îngerul?

Este intimitatea cu misterul. Ne luăm la trântă, la încăierare cu misterul.

BDD-A28346 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:29 UTC)